

MURÁNYI PÉTER*

TÉRBELISÉG, TÁRSADALOM ÉS IDENTITÁS ÖSSZEFÜGGÉSEI A XX. SZÁZADI SZLOVÁKIÁBAN

CORRELATIONS BETWEEN SPATIALITY, SOCIETY AND IDENTITY IN 20TH CENTURY SLOVAKIA

ABSTRACT

The Slovak Republic is the youngest state in the Carpathian basin. Before World War I its territory was part of the Austro-Hungarian Empire. After the Peace Treaty of Trianon, it became part of the Czechoslovakian Republic which surely cannot be described as a „country of one-nation”. The new state had to accommodate many different minorities, including Germans and Hungarians, within its borders. After World War II, the majority of the largest minorities were relocated from the newly re-formed country. Decades after sharing the same country with the Czechs, Slovaks finally decided to go their separate ways: In 1993 the Slovak Republic was born.

The country, that shares borders with Hungary, has always tried to identify itself as the national state of Slovaks. Furthermore, none of its governments have adopted an adequate law on minorities to date. While forming its own administrative structure and territorial division in the 20th century, Slovakia fully ignored its long-standing natural borders in order to adapt to Slavic traditions with no consideration for old and ossified ones. This paper attempts to reveal the correlations between spatial processes, society and collective (national) identity with the intention to let researchers from different areas rethink the topic mentioned above.

Témafelvetés

A Szlovák Köztársaság a legújabb államalakulat a Kárpát-medence térségében, amelynek önállósága – a csehszlovák föderáció fölbomlása eredményeképpen – 1993-ban valósult meg. Talán éppen ezért érdekes és érdemes foglalkoznunk vele. Nem beszélve arról, hogy a ma közel 5,4 millió lakost számláló ország leghosszabb határa Magyarországgal közös, így sokszor nem lehet megkerülni gazdasági, társadalmi, politikai törekvéseinkben. A javarészt közös történelmi múlt, a sokféle azonosság felvet egy sor olyan kérdést, amelyre az egyes korok és az eltérő nemzetiségű szakemberek, kutatók más-más választ adnak. A tanulmányban arra törekszünk, hogy a kialakult véleményeket, elképzeléseket egy csokorba gyűjtve képet adjunk ennek a közép-európai kis országnak a társadalmáról – különös tekintettel a területi identitás fogalmi körére.

A szlovák identitásfogalomról: nemzeté szervezés és kollektív identitás

Tamás Pál nemrég arra hívta fel a figyelmet, hogy a magyar, a szlovák és a horvát társadalom sok azonos vagy hasonló jegyet mutat magán.¹ Ismerve a Habsburg-kori előzményeket nem is lepődhetnénk meg ezen a kijelentésen, azonban az I. világháborút lezáró, a

* Egyetemi tanársegéd, Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar; PhD-hallgató, Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola.

Kárpát-medencét politikailag ízeire szedő békeszerződések aláírása óta eltelt közel egy évszázad, és az eltérő politikai-hatalmi berendezkedésű (és főként nyelvű) országok társadalmának nem szükségszerűen kellett volna azonos fejlődési pályán maradniuk. A XX. század történései számos sebet ejtettek nemcsak az egyéni, hanem a kollektív identitáselemekre is.

A mai Szlovákia területét a XIX–XX. század fordulójáig Felvidéknek, Felföldnek vagy Felső-Magyarországnak nevezték. Egészen az 1861-es, a „felső-magyarországi szlávok nemzeti gyűlésének kívánságait” tartalmazó turócszentmártoni memorandum elfogadásáig ezeknek az elsősorban földrajzi neveknél nem tulajdoníthatunk identitásképző jelentőséget.² Igaz – mint ahogyan arra egy kiváló kétnyelvű tanulmánykötetben Kiss Gy. Csaba rámutat –, a tót atyafiakat és a jó palócokat irodalmunkban legjellemzőbben lefestő Mikszáth műveiben erőteljes mentális határvonal található az alföldi és az északi hegyvidéki Magyarország között.³

Különös jelentőséget nyer az a tény, hogy „a szlovák történetírás és a szlovák közgondolkodás a mai Szlovákia területét visszavetíti a múltba és a múltba vonatkoztatva is Szlovákiáról beszélnek, ami történeti szempontból nem fogadható el”.⁴ Egy, az Európai Unió által finanszírozott, több ország tudományos szcénáját mozgósító, átfogó, az ország-, a nemzethatárok és az identitás összefüggéseit vizsgáló kutatás beszámolója a szlovák nézőpontot is bemutatta.⁵ A Szlovák Tudományos Akadémia munkatársai megállapítják, hogy a nyugat-európai társadalomtudósok és szociológusok által nemzeti identitásként aposztrofált jelenséget az 1990 előtti szlovák történetészek nemzeti öntudatra ébredésnek (national self-awareness) nevezték. A kilencvenes évektől kezdődően azonban sikerült a hivatalos elméletekbe is bevezetni három fogalmat: a kollektív, a vallási valamint a helyi (regionális) identitást. Ez nagy előrelépést jelent azok után, hogy a kelet-közép-európai társadalmakra a negyvenes évek végétől „rávetődő” szocialista társadalomszemlélet nem engedte a felszínre a nemzetiségi-kollektív önazonosságot, gátolta annak bármilyen manifestációját.

A kollektív identitás kérdése Szlovákiában elsősorban az etnikai és a nemzeti identitásokat helyezi előtérbe. Érdekes módon a határokat nem mint politikai határokat, hanem mentális-szellemi választóvonalakként kezelik, amelyeket az egyes sztereotípiákkal hoznak összefüggésbe. A kilencvenes években sikerült csak szakítani a nacionalista szemléletű tradícióval, amikortól nem a nemzeti, hanem a társadalmi folyamatok értelmezési keretébe helyezték a kutatásokat, de még így is a témában publikált kötetek, tanulmányok többsége híján van adekvát elméleti alapoknak.

Elsősorban a nemzetközi kutatóprojektek hoztak némi áttörést, valamint Viera Bačová munkái. Talán a legjelentősebb ilyen jellegű projekt eredménye szlovák és osztrák történészek közös tanulmánykötete 1999-ből (*Collective Identities in Central Europe in Modern Times*). Szlovák kutatói perspektívából egyébiránt a határ-identitás összefüggésben leggyakrabban a zsidó, a roma és a magyar kisebbségek szerepelnek a „mások” kategóriában.⁶

Nem véletlenül ezek a „mások” kategóriái: „1920 óta Csehszlovákiának, 1993 óta Szlovákiának az a fő törekvése, politikai, gazdasági célja, hogy megbonthatatlan egységgé formálja a megszerzett országot”.⁷ Bernard Voutat több, a kilencvenes évek második felében megjelent kötetet felölelő kvázi-recenziójának bevezetőjében találóan írja, hogy mielőtt a nacionalista – vagy inkább írjuk azt itt, hogy „nemzetiesítő” – mozgalmak természetével szeretnénk foglalkozni, tisztáznunk szükséges a nemzet, az etnikai csoport és a régió fogalmait. „[Előbbie] emberi csoportok közötti választóvonalat jelentenek (etnikai csoportok, saját nemzethez és más nemzethez tartozók, kisebbség és többség között), és a történelmi-politikai körülmények által befolyásolt, többé-kevésbé elfogadott kritériumok alapján kategorizálnak.”⁸

Voutat arra a megállapításra jut, hogy a nemzeti kérdést számos tudományág vizsgálja ugyan, de egyik sem haladja meg saját fogalmi apparátusát. Azt javasolja, hogy soha ne

hagyjuk figyelmen kívül a nemzetiségi jelenségek legjellemzőbb közös vonását, miszerint az emberi társadalmak térben léteznek, ott definiálhatók, és hogy majdnem minden esetben társadalmi identitásuk fundamentumait képezik a területi elhelyezkedésük. Természetesen a nemzeti kérdés alapjául is szolgáló tér–identitás dichotómia a történelem során és az egyes népcsoportokat illetően is folyamatosan változott.

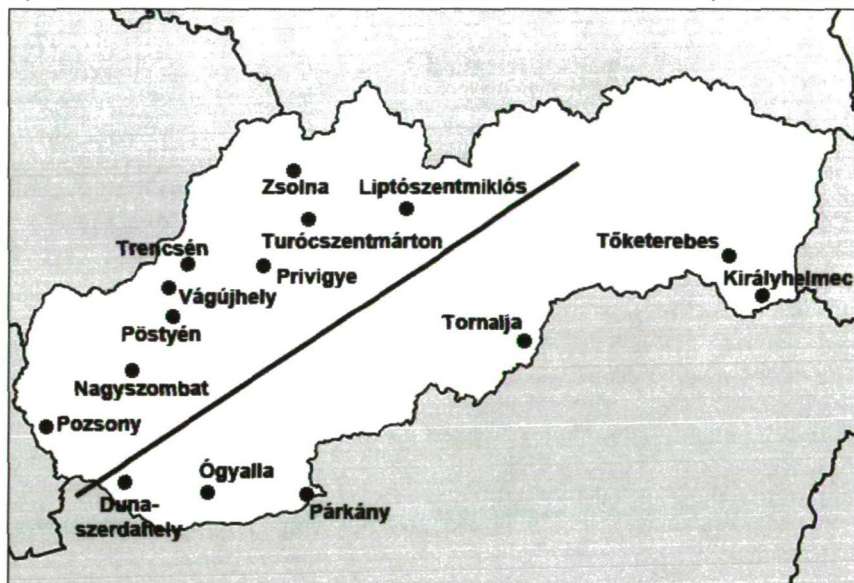
Fontos megjegyezni, hogy legyen bár etnikai vagy nemzeti identitásról szó, nem lehet csak kulturális értelemben vizsgálni azt; arra is tekintettel kell lenni, hogy az egyes társadalmi csoportok között milyen erőviszonyok uralkodnak. Az instrumentalista megközelítés pedig attól óv meg bennünket, hogy a kollektív identitás területi reprezentációjának vizsgálatakor az identifikáció folyamatára ne fektessünk túlzott hangsúlyt, azaz ne befolyásolhasanak bennünket azok az érintettek, akiknek ez érdekükben állhat.⁹

Csehszlovákia az állam- és identitásépítés útján (1919–1945)

Visszatérve a bemutatandó országhoz érdemes idézni Rudolf Chmelt, az egykori nagy-követet és minisztert egy eredetileg 1995-ben megjelent publikációjából: „Szlovákiának 1993 után meg kellett ragadnia saját identitását, s azt a teret is, amelyben az állam létezik. Ezt azonban nem lehet megtenni alapos történelmi, aktuális és távlati–politikai önvizsgálat nélkül.”¹⁰ Szlovákia mint állam a II. világháború alatt előállt speciális helyzetből eltekintve¹¹ 1993 előtt nem létezett, ráadásul jelenlegi területén évszázadokon keresztül több etnikum is él(t) egyszerre, és éppen ezért térségenként eltérő volt az egyes nemzetiségek dominanciája.¹² A nemzetállamiság paradigmája és a világháborút követő jóvátételi „hajrá” korában nem is lehetett volna más célja az újonnan létrejövő közép- és kelet-európai államoknak, mint a hatalmon lévők nemzetiségének, kollektív identitásának erőltetett konstruálása.

1. térkép. A városok jellegzetes elhelyezkedése az I. világháborút követően (válogatás)

Map 1. Location characteristics of cities in Slovakia after World War I (selected cities)

Forrás: saját szerk.

Ha végigtekintünk a mai Szlovákia területén 1920 után végbement folyamatokon, könnyen észrevehetjük, hogy valamennyi állam- és területszervezési döntést alárendeltek a fenti célnak. A két világháború között az alapvetően városhiányos térséget gyors ütemű, mesterséges városodással, az etnikai-nyelvi határok és arányok módosításával próbálták meg „csehszlovákosítani”. Előbbit főként azokra a térségekre koncentrálni tették meg, amelyeket a szlovák nemzet hagyományosan saját szálláshelyeként tart számon: ezt a területet ma is a fővárost követő legfejlettebb, attól északkeleti irányban fekvő városok és vonzaskörzeteik alkotják (Pöstyén, Vágújhely, Privigye, Turócszentmárton stb.). Mindamellett szükség volt a déli, alföldi tájakon is központokat létrehozni, így lett város és egyben agrárellátó központ többek közt Dunaszerdahely, Ógyalla, Párkány, Tornalja és Királyhalmec is (az 1. térképen felrajzolt képzeletbeli egyenes is azt hivatott ábrázolni, hogy milyen éles különbség rajzolódik ki az északkeleti és a többi országrész között).

Az egykori Magyar Királyságtól elcsatolt területeken lévő (nagy)városok népessége rendkívül heterogén volt. A helyzeti energiára épült, sokszáz éves vásárvonalak települései (Pozsony, Besztercebánya, Kassa, Eperjes) elsősorban kereskedőknek, iparosoknak szolgáltak lakhelyül, akik a legkülönbözőbb, az Osztrák–Magyar Birodalomban élő etnikumokból tevődtek össze. Ezek egy része az új politikai helyzet beálltakor elköltözött, más részük maradt. A csehszlovák nemzeti elképzelésekbe nem fért bele a multiethnikumú ország eszménye, így egyrészt az extragyors várossá nyilvánításokkal, másrészt pedig a népszámlálások alkalmával a magukat a többségi nemzethez vallók arányának hirtelen megugr(at)ásával rövid idő alatt sikerült „ledolgozni” ezt a hátrányt.

A II. világháború egy ideig teret engedett a magyar revíziós törekvéseknek, amelynek azonban nagy ára volt a vereséget követően: a Beneš-dekrétumok által kollektív bűnösnek nyilvánított magyarok és németek tömeges kitelepítése hatalmas mértékű népmozgást idézett elő szerte Európában.¹³ Ez újabb nagy előrelépést jelentett a többségi nemzet dominanciája felé vezető úton: az 1910-es népszámláláson a mai Szlovákia területén mért 30,6%-os magyar és 6,7%-os német nemzetiségarányt 1950-ben 10,3% és 0,2% váltja fel: a németek közel teljes elűzése mellett a magyarok száma negyven év alatt a harmadára csökkent.

A szocialista korszak és a föderáció évei

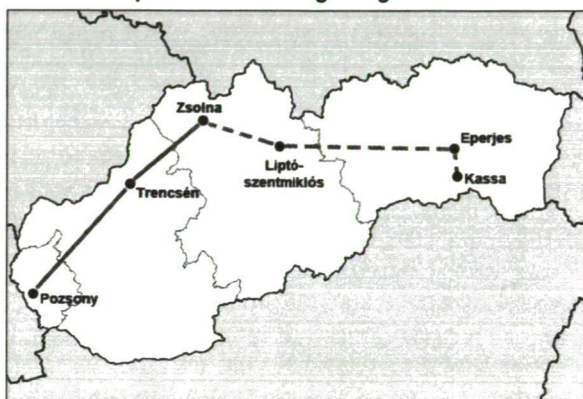
A világegést követő korszak ismét az urbanizáció jegyében zajlott, hiszen a szovjet mintára bevezetett és erőltetett, a nagyiparra koncentrálni területefejlesztés, továbbá a házigyári technológia elterjedésével a nagy kiterjedésű lakótelepek építése akarva-akaratlanul is a szlovákosításnak kedvezett. A kezdetektől fogva preferált, Pozsonytól északkeletre húzódó térség fejlesztésén túl a hatvanas évektől ismét megjelenik – a már a Monarchiában Miskolc egyre jelentősebb szerepe miatt háttérbe szorult – Kassa is, amely mind lakosság-számát, mind szerepét tekintve ma az ország második városaként Pozsony igazgatási ellensúlyát képezi.

A kassa-bélaai vasmű megépítésével egyrészt megoldották a környező, jellemzően agrárfalvak foglalkoztatási problémáját, másrészt pedig körvonalazódni látszott a Pozsony–Trencsén–Zsolna–Liptószentmiklós–Kassa közlekedési-fejlesztési ív is (2. ábra).

A (cseh)szlovák fejlesztéspolitika a hagyományos vásárvonalat messze elkerülve – egy, az elmúlt évtizedekben mesterségesen kialakított és túlnyomórészt szlovák nemzetiségű területeken átívelő – urbanizációs tengelyre kívánta felfűzni a preferált városokat. Ezzel szemben az eredetileg a trianoni döntésben is oroszlánrész képező vasútvonalak mentén futó déli, alföldi térséget nem támogatta – nem beszélve a hányatott sorsú, Kárpátaljával szomszédos területekről.¹⁴

2. térkép. A Pozsony–Zsolna–Kassa vonal mentén kirajzolódó fejlesztési ív
 Map 2. The 'development line running along Bratislava–Žilina–Košice

Forrás: saját szerk.

Nem kis részben a prágai tavasz eseményei következtében 1968. október 27-től föderációként működött tovább Csehszlovákia, amelynek tényleges központja továbbra is Prága maradt – Pozsony egyre nagyobb szerepe mellett. A már idézett Chmel ragadja meg a kialakult helyzetet talán a legjobban: „a XX. század során sem a szlovák politikusok, sem a politológusok nem gondolkodtak el azon, hogy milyen lenne Szlovákia helyzete Csehszlovákia keretein kívül. Törekvéseik legfeljebb arra irányultak, hogy a közös állam keretei között elérjék a cseh nemzettel való egyenjogúságot”.¹⁵

Ehhez társul az a tény, hogy a föderáción belül a szlovákok a felmérések szerint jóval elégedettebbek voltak a helyzetükkel, mint cseh honfitársaik, és V. Krivý előadásában arra is utalt, hogy a rendszerváltást követő első években a szlovák lakosság többsége nem szeretett volna változásokat a gazdasági rendszerben.¹⁶ Mindez annak ellenére vagy amellett történt, hogy a szocialista országok berendezkedésére amúgy is jellemző „rendkívül durva nacionalizmust” a csehek német-, a szlovákok pedig cseh-, német-, de különösen magyar-ellenes tartalommal bővítették.¹⁷

A rendszerváltás után

A „bársonyos forradalmat” követően 1990-ben megalakult a Cseh-Szlovák Szövetségi Köztársaság, amit azonban hamar szétfeszített az – egyébként alig létezett – egység hiánya. 1993-ban megszületett a két új állam, Csehország és Szlovákia. Hasonlóan a többi kelet-közép-európai országhoz, Szlovákiában is – erős visszaesést és átrendeződést követően – beindult a növekedés, a gazdasági-politikai integráció folyamata az Európai Közösség felé. Amíg azonban a vizsgált ország 1994–97 között a térség legdinamikusabban növekvő államának minősült, addig 1998–2000 között mély strukturális válsággal kellett szembesülnie, sőt még EU-tagsága is veszélybe kerül a Mečiar-kormány politikájának következtében.¹⁸

Európa egyik legfiatalabb államának újra kellett gondolnia helyzetét, pozícióját – hasonlóan a többi térségbeli államhoz, amelyek a kétpólusú világrendszer felülről ellenőrzött ütközőzónájából egy szabad versenyes gazdasági rendszerben találták magukat. A hagyományos geopolitikai kötések meglazultak (pl. visegrádi négyek), jellemzően Nyugat felé orientálódtak az országok. Szlovákia azonban – felfogva és jobban használva földrajzi helyzetét – a „tranzitország” előnyeire kívánt és kíván ma is építkezni. Chmel – igaz, kriti-

kával illeti ennek az összekötő szerepnek az alakítását – mindenesetre jól szemlélteti az államban rejlő lehetőségeket, amikor Ján Čarnogurský-t idézve említi, hogy „a szláv identitással Szlovákia számára adott a történelmi orientáció iránya, míg vallási orientációja a Nyugat felé irányítja”.¹⁹ Az előzőek társadalmi–politikai vonulatát adja vissza Marcian Krol mondata, akit Grúber Károly idéz: „posztmodern világunkban a Nyugat posztdemokratikus válsága találkozódik a kelet predemokratikus válságával”.²⁰

Térjünk azonban vissza a térszerkezet és a társadalom összefüggéseire. A 2001-es népszámláláskor 138 várost találunk Szlovákia területén, amelyben kevéssel több mint 3 millió fő él. Ez ugyan növekedést mutat a korábbi adatokhoz képest, azonban Mezei felhívja rá a figyelmet: 46 város – köztük a legnépesebbek – lélekszáma csökkent ez idő alatt. Ennek három okát látja: először is az önkormányzatiság rendszerváltás utáni megjelenésével – egyfajta divathullámként – több település(rész) is levált a városokról, így csökkentve az urbánus lakosság számát. Másrészt az ipari centrumok válsága és az emiatt elmaradó állami lakásépítések következtében lassul a városokba irányuló migráció, illetve – párhuzamosan az ekkor a kelet-közép-európai térségbe begyűrűző szuburbanizációs folyamatokkal – többen is kiköltöznek a városokból. Végül pedig a függetlenné váló önkormányzatok, a települések vezetői döntéseikkel, intézkedéseikkel hosszú távon meghatározhatják egy-egy település jövőjét, így közvetlenül is ráhatnak az ott élők mindennapjaira, azok későbbi döntéseire.²¹

Közigazgatás és területszervezés

Nem mindig volt azonban önállóságuk a települési önkormányzatoknak, és mint látni fogjuk, gyakran a területi politika sem kedvez az önkormányzatiságnak. Illés Iván lábjegyzetben említi csupán, de témánk szempontjából különösen fontos megállapítás, hogy „az átszervezési rekordot csak Szlovákia dönti meg, ahol az 1996. évi területszervezési reform, csak az átfogókat számítva is a nyolcadik volt a csehszlovák állam 1918. évi megalakulása óta”.²²

1. táblázat. A közigazgatási rendszer alakulása a mai Szlovákia területén

Table 1. Changes in the territorial structure of public administration in today's Slovakia

Igazgatásszervezés dátuma (év)	Nagyobb területi egység	Kisebb területi egység (járás)
1918	8 vármegye + 12 töredék vármegye	97
1920	16 megye	95
1923	6 nagymegye	77 + Pozsony és Kassa
1928	1 tartomány	77 + Pozsony és Kassa
1939	6 megye	58 + Pozsony
1945	–	77 + Pozsony és Kassa
1949	6 kerület	90 + Pozsony és Kassa
1960	3 kerület	32
1969	4 kerület (Pozsony is)	37 (Kassa is)
1991	–	121 körzet (obvod)
1996	8 kerület (kraj)	79 járás (okres)
2004	8 kerület (kraj)	50 körzet (obvod)

Forrás: Mezei István (2008): A magyar–szlovák határ menti kapcsolatok esélyei. Dialog Campus. Budapest–Pécs. 41. old.

A hagyományos földrajzi munkamegosztásnak, a domborzati viszonyoknak megfelelően kialakított magyar királyi vármegyék helyébe folyamatosan próbálkozott a szlovák vezetés új igazgatási struktúrát kialakítani. Ahogyan az előbbi idézetből is kitűnik: inkább kevesebb, mint több sikerrel. A szlovák államépítés talán legmakacsabb és vissza-visszaté-

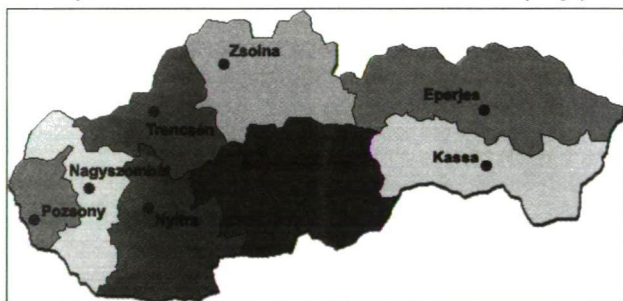

rő problémája az, hogy az újonnan kialakított államhatárokon belül megszervezze a térszerkeztúrát – mindezt persze megspékelve a megfelelő identitástöbblettel. A törekvések folyamatos kudarcát feltehetően az okozza, hogy a szlovák politika nem logikus (tér)szervező elvek mentén gondolkodik, hanem a másikkal való göröcsös szembenállás, elkülönülés, megkülönböztetés vezérli. A többnemzetiségű állam jellege miatt a szlovák vezetőknek „keresniük kellett azokat a fejlesztési, országépítési eljárásokat, amelyek minél hamarabb és minél jobban Magyarországtól eltérő, különálló állammá formálják ezt az új, korábban nem létezett (napjainkra két) országot”.²³

Rátekintve a térképre, egyértelműen kirajzolódik rajta a járások több szempontból is aránytalan kialakítása (3. ábra). Az egykori Magyar Királyság területéről részben vagy egészen elcsatolt vármegyék szerves egysége mindenütt megbomlott. Az átszervezések során mindvégig az lebeghetett a döntéshozók szeme előtt, hogy egyetlen területi igazgatási egységben se legyen jelentős számú (magyar) kisebbség. Ennek köszönhetően a földrajzi logikát követő igazgatási határokat átalakítva az ország déli, túlnyomórészt magyar többségű területeit észak-déli irányú választóvonalakkal és nagy egységekre szabdalták fel. Petöcz Kálmán kutatásaira hivatkozva olvashatjuk Mezeinél, hogy az átlagos dél-szlovákiai járás mérete és lakosságszáma is jóval nagyobb, mint egy észak-szlovákiaié, de ahol még viszonylag kis területű is a térség, ott központi funkciókkal alig rendelkező kisvárost tesznek meg székhelyül, vagy ha nagyobb is a város, mögé olyan nagy kiterjedésű járást helyeznek, amely kellő mértékben visszafoghatja fejlődőképességét. Nem beszélve a keleti periférikus térségekben jelentkező, a járási központtól való irreális távolságok előfordulásáról.²⁴

3. térkép. Szlovákia kerületi közigazgatási beosztása (krajok)

Map 3. The administrative division of Slovakia (kraje)

Forrás: saját szerk.

A közigazgatás illetén megszervezése minden bizonnyal a térségben hagyományosan erős kistáji identitás²⁵ befolyásolására, megváltoztatására törekedett. „Szlovákia lakosai történetük egyik legdöntőbb szakaszát élték át a 20. században településállományuk vonatkozásában is”: a tradicionális kisvárosias szövetet felváltja a jellemzően városias, ezzel is törekedve a minél koncentráltabb szlovák többségre.²⁶

A szocializmusban a regionalizmust, bármiféle decentralizációt alapvetően károsnak tartottak; Szlovákia azon országok táborát erősítette, akik joggal félhettek az etnikai alapú önrendelkezés esetleges negatív hatásaitól.²⁷ A szocialista hatalmi berendezkedés természetét ismerve ez nem jelenthetett konkrét veszélyt Csehszlovákia területi egységére.

A független Szlovák Köztársaság 1993-as megalakulását követően a területszervezést továbbra is a magyar szerkeztúrával szembeni meghatározás, öndefiníciós útkeresés jellemezte. A Mečiar-féle kormány igazgatásszervezési módszertana még nemzetközi rosszallást is kiváltott, de a szerkeztúra már olyannyira rögzült az I. világháború vége óta, hogy azon a

későbbi kormányok sem kívántak jelentős mértékben változtatni. A 2004-es EU-csatlakozást megelőzően – a strukturális alapok támogatásainak fogadása miatt – el kellett végeznük ugyan a NUTS-szintek beosztását, azonban – hasonlóan a magyarországi helyzethez – a kialakított új egységek jellemzően formálisak voltak, közigazgatási tartalommal, identitástöbblettel aligha bírnak.²⁸

Összegzés

A tanulmány arra törekedett, hogy a mai Szlovákia területén végbemenő térszervezési, és az ezzel szorosan összefüggő társadalmi kérdéseket új megvilágításba helyezze. A felkutatott és felhasznált hazai és külföldi irodalmak segítségével olyan összefüggéseket próbáltunk feltárni, amelyek a szlovák területfejlesztési elemek és a társadalmi berendezkedés között állnak fenn. Az itt felvázoltak mindegyike azonban csupán kiindulópontul szolgál egy-egy nagyobb témához, és jellemző általánosításokat nem kívánok megfogalmazni. A tanulmány elméleti–történeti alapvetésként azonban minden bizonnyal megállja a helyét, amelynek továbbgondolására ösztönzők valamennyi érdeklődőt.

JEGYZETEK

1. Elhangzott „A szlovák társadalom húsz év után (1989–2009)” c. pódiumbeszélgetésen (Piscová, M.–Krivý, V.–Tamás, P. Szlovák Intézet. Budapest. 2009. szept. 29–én)
2. Az eltérő elnevezések is igazolják, hogy egyféle területi alapú („nagytaji”) identitás kialakulására aligha következtethetünk. A három történeti-földrajzi fogalom közti különbségről részletesen ld. Mezei István (2008): A magyar-szlovák határ menti kapcsolatok esélyei. Dialóg Campus. Budapest–Pécs. 21–22. old.
3. Kiss Gy. Csaba (2007): Regionális magyar identitás a XIX. század végén. Felső-Magyarország, Felföld, Felvidék Mikszáth műveiben. In. Nútaj, Ntefan–Szarka, László (eds): Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18.-20. storočia. Regionális és nemzeti identitásformák a 18–20. századi magyar és a szlovák történelemben. Universum. Prešov. 73–80. old.
4. Hardi Tamás–Hajdú Zoltán–Mezei István (2009): Határok és városok a Kárpát-medencében. MTA Regionális Kutatások Központja. Győr–Pécs. 172–173. old.
5. Klusáková, Ludá–Ellis, Steven G. (eds) (2006): Frontiers and Identities. Exploring the Research Area. Edizioni Plus–Pisa University Press. Pisa.
6. Kowalská, Eva–Vörös, László (2006): Collective Identities and their Borders: a Slovak Perspective. In. Klusáková, L.–Ellis, S. G. (eds) (2006): i. m. 137–146. old.
7. Mezei István (2008): i. m. 22. old.
8. Voutat, Bernard (2000): Territorial Identity in Europe: the Political Processes of the Construction of Identities in Corsica, the Basque Country, Italy, Macedonia and the Swiss Jura. Contemporary European History. Vol. 9. 2. 286. old.
9. Voutat, Bernard (2000): i. m. 285–294. old.
10. Chmel, Rudolf (2005): Szlovákia Közép-Európában. In. Módos Péter (szerk.): Közép-európai olvasókönyv. Osiris. Budapest. 242. old.
11. Az első önálló Szlovák Állam 1939–45 között létezett, és ekkor volt elsőként Pozsony a fővárosa.
12. A XIX–XX. század fordulóján főként szlovák, magyar és német ajkú lakosság élt ezen a területen.
13. Érdekes adalék, hogy a Szlovák Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetének tudományos munkatársa, Vladimír Krivý szerint a szlovákiai magyar kisebbség körében a trianoni döntést követő tragédia messze alulmarad az 1945 utáni üldöztetés emlékeivel szemben.
14. A Losonctól Zomborig futó, vasúti félkörív jelentőségéről számos irodalom ír, mint ahogyan a „sokirányú perifériaképződés” jelensége is sokat elemzett tény [lásd bővebben: Baranyi Béla (2004): A határmentiség dimenziói. Magyarország és keleti államhatárai. Dialóg Campus. Budapest–Pécs. 19–37. old.].

15. Chmel, Rudolf (2005): i. m. 242. old.
16. Nem véletlen, hogy Csehszlovákia felbomlását megelőzően nem kérték ki a döntéshozók az állampolgárok véleményét.
17. Mezei István (2008): i. m. 36. old.
18. Illés Iván (2002): Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón. Átalakulás, integráció, régiók. Dialóg Campus. Budapest–Pécs. 153. old.
19. Chmel, Rudolf (2005): i. m. 240. old.
20. Grüber Károly (2002): Európai identitások: Régió, nemzet, integráció. Osiris–BIP. Budapest. 28. old.
21. Hardi Tamás–Hajdú Zoltán–Mezei István (2009): i. m. 201–203. old.
22. Illés Iván (2002): i. m. 125. old.
23. Mezei István (2008): i. m. 39. old.
24. Mezei István (2008): i. m. 46–47. old.
25. Kiváló áttekintést ad erről Halász Iván, aki többek között hangsúlyozza: „A jelenlegi szlovákiai tájidentitások sok tekintetben az évszázadok során kialakult megyei és nyelvjárási határokhoz kötődnek. Így létezik erős lipitói, árvai, szepesi és más helyi és tájidentitás.” In: Halász Iván (2008): Bevezetés a modern Szlovákia tanulmányozásába. A modern Szlovákia kézikönyve. Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK. Budapest–Piliscsaba. 24. old.
26. Hardi Tamás–Hajdú Zoltán–Mezei István (2009): i. m. 185. old.
27. A szlovák-magyar egyezmény aláírása többek közt ezért is nagy jelentőséggel bírt 1995-ben.
28. Érdemes azonban rávetnünk egy pillantást Szlovákia NUTS-2 szintű térségeinek nyugat-keleti irányú felfűződésére: látható, hogy Pozsony felől keleti irányba haladva egyre nagyobb kiterjedésű (és egyre fejlettebb) térségek következnek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baranyi Béla (2004): A határmentiség dimenziói. Magyarország és keleti államhatárai. Dialóg Campus. Budapest–Pécs. 19–37. old.
- Chmel, Rudolf (2005): Szlovákia Közép-Európában. In: Módos Péter (szerk.): Közép-európai olvasókönyv. Osiris. Budapest. 239–253. old.
- Grüber Károly (2002): Európai identitások: Régió, nemzet, integráció. Osiris–BIP. Budapest. 7–72. old.
- Halász Iván (2008): Bevezetés a modern Szlovákia tanulmányozásába. A modern Szlovákia kézikönyve. Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK. Budapest–Piliscsaba.
- Hardi Tamás–Hajdú Zoltán–Mezei István (2009): Határok és városok a Kárpát-medencében. MTA Regionális Kutatások Központja. Győr–Pécs. 169–215. old.
- Illés Iván (2002): Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón. Átalakulás, integráció, régiók. Dialóg Campus. Budapest–Pécs. 107–119., 127–155. old.
- Kiss Gy. Csaba (2007): Regionális magyar identitás a XIX. század végén. Felső-Magyarország, Felföld, Felvidék Mikszáth műveiben. In: Őtáj, Őtér–Szarka, László (eds): Regionális és nemzeti identitásformák a 18–20. századi magyar és a szlovák történelemben. Universum. Prešov. 73–80. old.
- Klusáková, Luďa–Ellis, Steven G. (2006): Terms and Concepts: 'Frontier' and 'Identity' in Academic and Popular Usage. In: Klusáková, Luďa–Ellis, Steven G. (eds): Frontiers and Identities. Exploring the Research Area. Edizioni Plus–Pisa University Press. Pisa. 1–15. old.
- Kowalská, Eva–Vörös, László (2006): Collective Identities and their Borders: a Slovak Perspective. In: Klusáková, Luďa–Ellis, Steven G. (eds): i. m. 137–146. old.
- Mezei István (2008): A magyar-szlovák határ menti kapcsolatok esélyei. Dialóg Campus. Budapest–Pécs.
- Voutat, Bernard (2000): Territorial Identity in Europe: the Political Processes of the Construction of Identities in Corsica, the Basque Country, Italy, Macedonia and the Swiss Jura. Contemporary European History. Vol. 9. 2. 285–294. old.